

Márton Hajnalka

A történet kezdete

– De Gerando Antonina életútjának töredékei –

A történet kezdete, melyet egyazon időben nevezhetünk a kezdeti történetnek, a 19. században játszódik. Ugyanakkor a történet kezdete történetek kezdeteivé formálódik át a narráció folyamán. A narrációban már az első mondatban feltűnik az egyén. Az egyén nem mindig egy *én*. Az *én* és a *te* történeted a *mi* történetünk. Ragozható az *én*-ek sora. Az eseményeket megélt én kapcsolathálója kitágul. Ráébred, hogy az életben betöltendő feladata, a *velük* köré összpontosul. Élettörténetét átszövik embertársai, az ők történetük, melyeknek nézőjévé, kommentátorává válik. A külvilág szemében erős nő, belül kételkedik, harcol, nem enged. Rátalál lelki *én*-társára, Wass Ottiliára, kivel papíron üzennek egymásnak, erőt ez ad számára. Levezésük tartós, kisebb-nagyobb megszakításokkal tűzdelt. A papír mellől a hivatás és a csonka család szólítja el, melyek De Gerando Antonina *én*-történetének pillérei. Sokak számára De Gerando Antonina egy történettelen *én*. E történet segít megérteni, értelmezni s összeilleszteni az ő életútjának töredékeit.

A történetek összefonódásának ideje

Gróf Teleki Imre és Brunswick Karolina voltak De Gerando Antonina nagyszülei. Teleki Imre göttingai tanulmányútjáról hazafelé utazva ismerkedett meg jövődöbéli feleségével.¹ A feleség nővére, Teréz nem volt elégedett húga házasságával, meglátása szerint a családfő szenvedélyesen uralkodott feleségén és háza népén.² Telekiné elhagyta a családi birtokot, a martonvásári kastélyt, és Hosszúfalvára költözött férjéhez. A házaspár a külvilágtól elvonulva rendezte be életét, külön világot alkottak maguknak otthonukban.³ Ezt a tényt bizonyítja, hogy a hosszúfalvi kolostorszerű ódon kastélyuk kapuján ez a felirat szerepelt: *Qui bene latuit be vixit.*⁴ Teleki Imrének és Brunswick Karolinának három gyermeke született: Blanka⁵, Emma és Miksa.

Teleki Emma 1809. szeptember 11-én született, fiatal éveiről csak részleges információk maradtak fenn. Az oktatásáról Sebestyénne Stetina Ilona megjegyzi, hogy akárcsak Blanka nővére, ő is szeretett tanulni, Miksával együtt végezte a latin és matematika tanulmányokat, ugyanakkor az irodalomban és a történelemben is járatos volt, gyönyörűen rajzolt, festett és zongorázott.⁶ Habár a szülők ritkán hagyták el hosszúfalvi birtokukat, lányaiktól nem vonták meg ezt a lehetőséget. A két leány már fiatal korában európai körútra indult.⁷

Ellátogattak Drezdába, Heidelbergbe, Velencébe, Rómába, beutazták egész Olaszországot, ahol a kor íróival ismerkedhettek meg.⁸ Teleki Emma fivérével Párizsba is ellátogatott, ahol találkozott nagynénjével Brunswick Terézszel.⁹ Általa ismerkedett meg Joseph De Gerando bölcsésszel és pedagógussal¹⁰, és annak unokaöccsével Auguste De Gerandóval¹¹, aki akkor alig volt húsz éves.

De Gerando Ágost – ahogy magyarosan nevezni szokták – származásáról és gyermekkoráról kevés információ ismert. Francia nemes családból származik, a családi hagyomány szerint ősei Spanyolországból költöztek át Franciaországba. Elődei nemzedékeken át Lyonban laktak és Ágost is ott született, 1819. április 4-én.¹² Apját, Anton de Gerandót már négy éves korában elvesztette. Nyolc éves koráig anyja nevelte, majd nagybátyja gyámsága alá került.¹³ Nagybátyja nagy hírű államférfi volt, ki külföldön is nagy elismerésnek örvendett, és jótékony hatást gyakorolt a fiatalember erkölcsi és szellemi fejlődésére. Tanulmányait a versailles-i királyi kollégiumban végezte, tudatosan történelem tanári állásra készült. Tervei ismeretének ellenére nagybátyja a jogi pálya felé irányította.

De Gerando Ágost életének további alakulása összefonódik a Teleki Emmáéval. Történeteik találkozása egy olyan házasságot eredményezett, melyet kezdetben a Teleki és a De Gerando család ellenzett. A házasságkötés Franciaországban történt, majd a fiatal házaspár 1842-ben tért haza Hosszúfalvára.¹⁴ De Gerando Ágost második hazájaként tekintett Erdélyre, ennek a hazafias érzületnek bizonyítéka az *Erdély ismertetése*¹⁵ című, francia nyelven írt munkája, amelyet Hosszúfalvára való letelepedésüket követően írt meg.¹⁶ Két év után a család visszatért Párizsba, a visszatérést a munka sajtó alá rendezése is indokolta. A házaspárnak két gyermeke született: Antonina és Attila.

A De Gerando család életében fordulópontot és tragédiát jelentett az 1848–49-es szabadságharc és forradalom. De Gerando Ágost meghallva a forradalom hírért, visszatért Franciaországba, hogy hazafiúi kötelességét teljesítse, majd Magyarországra sietett, hogy második hazáját is szolgálja. Részt vett a győri csatában, majd ezt követően menekülnie kellett. Drezdáig jutott el, ahol súlyosan megbetegedett, és 1849. decembr 8-án halt meg, alig huszonkilenc évesen. De Gerando Agostonné egyedül maradt a két kisgyermekkel. A családi birtokra nem térhettek vissza, s csak hat hónap múlva sikerült Franciaországba szülő útlevelet kapnia. A De Gerando család és a barátok örömmel fogadták.

A franciaországi barátok körébe olyan neves emberek tartoztak, mint Jules Michelet történész, Eugène Noel¹⁷ író, Alfred Dumesnil¹⁸ művészettörténész és Edgar Quinet történész. De Gerando Ágostonné „magyar nevelést adott gyermekeinek, hisz maga gondozta és nevelte őket. A gyermekek nyilvános iskolába jártak, de amit ott tanultak, azt mindig át kellett magyarul ismételniük az anyjuk és Irányi Dániel¹⁹ segítségével.”²⁰

A forradalom eseményei közvetetten befolyásolták a család életét. Teleki Blanka²¹ a fogságból való kiszabadulását követően Párizsba ment testvéréhez, és „életének utolsó fénye unokahúga, Antonina volt, akinek rajongó szeretete egykori növendékeit idézte emlékezetébe.”²²

De Gerando Antonina és Attila tudtak a Magyarországon zajló eseményekről, hiszen párizsi lakásukban számos emigráns fordult meg, és édesanyjuk levelezett magyar barátaival 1849 után is. Antonina később így nyilatkozott erről az időszakról: „...én abban a felhangolt korszakban voltam gyermek, amikor önkénytelenül szívtuk magunkba ezt (*ti. a lelkesedést*). (...) Mindig azt hallottuk mi kis gyermekek, hogy nekünk kell megmenteni a hazát! Nem is értettük mi ezt jól, de ez volt a jelszó. Ez volt a szemrehányás. Tudja, mikor más gyermeket valamiért a sarokba küldenek, olyankor nekünk az jutott eszünkbe, hogy hát ilyenek hogyan mentik meg a hazát? (...) És jöttek hozzánk az urak, akkor sokan voltak ott magyarok, s mindig azt hallottuk, hogy jön majd tavasz s akkor megyünk.”²³ Az anya tudatosan nevelte gyermekeit. Annak ellenére, hogy ő fényűzésben nőtt fel, gyermekeit egyszerűségben nevelte.²⁴ Művelt nő léte re tanulmányait nem hanyagolta el. Eljárt a *Collège de France* nyilvános kurzusaira és a *Conservatoire des Arts et Métiers*be, ahol természettant, vegytant, építészettant, géptant hallgatott hogy tudásvágyát kielégíthesse és gyermekei tanulmányait ellenőrizhesse. Mindezek mellett írói tevékenységet is folytatott. Gyermekei részére, hogy hazájukat megismertesse velük, megírta négykötetes munkáját *Antonina és Attila könyvei* címmel.²⁵

De Gerando Antonina öccse, Attila 1846-ban született Budapesten. Antoninához hasonlóan édesanyja kezdte el nevelését, majd 1861-ben kezdett nyilvános iskolába járni, ahol előbb az irodalmi, majd 1863-ban a reál tantárgyakból tett érettségi vizsgát. Apja gyenge fizikumát örökölte, megbetegedett, ezért két évig nem járhatott iskolába. A család 1872/1873²⁶-ban tért haza, és Budapesten telepedett le. A fiú otthonlétét arra használta, hogy a magyarországi viszonyokkal ismerkedjen, melyeket majd további munkái forrásaként használt fel.²⁷ 1869-ben visszatér apja birtokára, ahol megnősült. Házassága nem volt boldog, ezért elvált, és csak a tudományos életnek szentelte magát. Majd ismét visszatért Budapestre, az egyetem bölcsészdoktori karán tett vizsgát. Megismerkedett a budapesti tudományos élet tagjaival, többek között Horváth Ignáccal²⁸, Szily Kálmánnal²⁹ és Molnár Aladárral³⁰, akiket bevezetett anyja szalonjába, ahová Augustin Louis Rogeard³¹ is tartozott. 1874-ben élénk irodalmi munkásságba kezdett: *Kövár vidékének* leírásával és Mignet *Franklin élete* című könyvének magyarra fordításával.³² Tartós kapcsolatot alakított ki Élisée Reclus-vel³³, valamint előadott a Magyar Földrajzi Társaságban. Az ezt követő években számos munkája jelent meg: 1880-ban leírta *Szekeszárdot és vidékét* francia nyelven, 1881-ben *Két hét a Székegyföldön* című munkája jelent meg képekkel, 1882-ban *Tanulmány Erdély fennsíkjairól* című füzetet írt, 1886-ban jelent meg

Magyarország nemzetiségeinek képződése, 1887-ben pedig *Velencezre tizenkét képben*. 1887-ben ismét megnősül, felesége Teleki Irén lett.³⁴ A házaspárnak egy gyermeke született, Félix.³⁵

De Gerando Antonina oktatás és nevelés iránti érdeklődése már az egyetemi éveit alatt megnyilvánult. A gimnázium elvégzése után a Sorbonne-on folytatott egyetemi tanulmányokat. Első, majd másodfokú tanítónői vizsgát tett, és megszerezte a tanárnői képesítést is.³⁶ Mialatt a Sorbonne-on tanult, kisfiúkat kezdett előkészíteni nyilvános kurzusokon a líceum negyedik osztályára.³⁷ Magyar földre először 1865-ben léphetett, de ekkor is csak rövid ideig. 1872/1873-ban tért végleg „haza” és telepedett le Budapesten. Budapesti tartózkodásának éveit ismét olyan periódusát képezik élettörténetének, amelyről kevés az információnk. Budapesten kizárólag a tanításnak élt. Szép, nagy Dunaparti lakásában 1876-ban a francia kurzusok mintájára berendezett előadásokon néhány hírneves magyar tanár – például Berecz Antal³⁸ – segítségével serdülő lányokat, többnyire barátai, rokonai gyermekeit tanította.³⁹ A Veres Pálné által 1868-ban alapított *Nőegylet* intézetében is tanított, valamint a kézimunka-iskolában. Ingyenes kurzusokat tartott a *Nőképző Egyesület* iskolájában és a *Nőiipar-egyesületnek* akkor fennálló tanítóképzőjében. A *Nőiipar-egyesület* 1879-ben elnökekévé is megválasztotta. Egy 1876. március 18-án írott levelében így vallott terveiről és fővárosi életéről:

„Tudod azt tartom, hogy itt Pesten az roppant nagy hiány, miszerint nincsenek nyilvános kurzusok a felsőbb tanításban. Oly előadások, melyekre két-három órára naponta szegényebb sorsú, és mégis művelt ifjú leányok eljárhatnak, s kevés fizetés mellett, kitűnő tanárokat hallgathatnak. Az intézeteknek nagy ellensége vagyok. Ott egy kis felső mázt nyernek a leányok többnyire, és erkölcsileg néha sokat vesztenek. A tanulásnak jobb nyilvánosnak lenni, de a nevelést a család adhatja meg igazán.”⁴⁰

A levélrészletből kitűnik, hogy bármily erőtlennek is érzi magát, a tette-készség nem hiányzott, vágyak vezérelték, konkrét elképzeléssel és elvekkal rendelkezett. 1879-ben felkérték a kolozsvári felsőbb leányiskola előkészítésére, és 1880-ban megbízták az igazgatói teendőik végzésével. Egy 1880. szeptember 19-i Wass Ottiliához írott levelében nemes egyszerűséggel ennyit ír a Kolozsvárra való letelepedéséről: „E hó végén telepszem le a Magyar utcában, mint a felső leányiskola igazgatónője.”⁴¹ Ugyanakkor ebben a levélben azt is kifejti, hogy mennyire sajnálja elhagyni a Pesten kialakított társaságot: „De hiába, a pálya parancsolja.”⁴² Pedig más lehetőségek is szóba jöttek. Egy franciaországi tanulmányútján a francia közoktatásügyi miniszter állást ajánlott neki, igyekezett Franciaországban marasztalni, de sikertelenül.⁴³ A franciaországi lehetőség mellett 1885-ben felkínáltak számára egy szabadkai igazgatói állást is, melyre szintén nemet mondott:

„Képzeld édes Otti, hivatalos felhívást kaptam, hogy fogadjam el egy képezde igazgatását Szabadkán. Ez egy oly intézet, mely a sok rossz igazgatás folytán haldoklik, lelkes, művelt, egészen annak élő és magát annak szentelő igazgatónéra van most szüksége. 1200 forint fizetést ajánlanak, szállást és teljes ellátást. (...) De még sem fogadtam el. Egyfelől sajnáltam a Kolozsvári felsőbb leányiskolát most ott hagyni, másfelől félttem, hogy oly primitív és elhagyott minden társadalmi élet nélküli helyen ki nem állom. Tudod én rendkívül társas állat vagyok!”⁴⁴

Az 1891–1893-as évek a megrázkodtatások évei a De Gerando család részére. 1891-ben Antonina kénytelen lemondani a kolozsvári felsőbb leányiskola igazgatói tisztségéről, mivel édesanyja megbetegedik és ápolnia kell. Annak ellenére, hogy beadja a lemondását, egy év szabadságot engedélyeznek részére. A tragédia hamarosan bekövetkezik, egy 1893-as levélben a következőt olvashatjuk: „Írok mivel kívánod, de *oly nehéz* írni! Más lenne egy ölelés, s az ember megérti egymást! Úgy oda vagyunk! Mert ez most oly váratlanul jött!”⁴⁵ De Gerando Ágostné Teleki Emma halálhíréről ír ekképpen De Gerando Antonina Wass Ottiliának. Az év újabb tragédiája, hogy Attila és Irén gyermeke halva született: „Mintha a Mama halála óta mi mindnyájan a szerencsétlenség markába kerültünk volna! Egyik rosszból fakad a másik, ki sem vergődünk.”⁴⁶

Az 1910–1911-es években kevés időt tölt Magyarországon, nem titkolja, hogy nem érzi jól magát. „Na de ha csak eddig éltem volna is, érdemes volt idáig vergődni, mert nagyon szomorú lett volna oly kétségbeesett hangulatban meghalni annak, ki mindig hitt a jövőben, a haladásban az eszmék diadalában [...] Újra kezdek hinni az emberiség szent törekvéseiben az eszmény felé! Még hazánkra nézve is van egy kis reményem.”⁴⁷

De Gerando Antonina 1914-ben halt meg Kolozsváron. Halálának pontos dátuma, mely a gyászjelentésén is szerepel, 1914 április 6-a. De Gerando Antonina 68 évesen hunyt el, sírja a Házsongárdi temetőben található.

De Gerando Antonina történetét szükséges behelyezni a családi kontextusba, mert csak a fent leírt történettörédek révén érthetőek meg a következő kijelentések: lelkes ápolója volt a francia–magyar kapcsolatoknak, családcentrikus volt, a kolozsvári felsőbb leányiskola első igazgatónőjeként sokat tett annak fennmaradásáért, a diákok oktatásáért és nevelésért, elvetette mindazon ódivatú pedagógiai elveket, melyeket néhány kollégája alkalmazott, az általa vallott pedagógiai elvekért kiállt, nézeteit publikálta is, és mindenekfölött hitt a szeretet nevelő hatalmában.

De Gerando Antonina története mellőzve van a magyar pedagógia történetében. Hangoztatják, hogy ő a magyar nemzeti nőnevelés harmadik nemzedékének vezéralakja, tevékenysége ennek ellenére háttérbe szorult. Műveit idézik, de életét és pedagógiai elveit tárgyaló átfogó munka még nem jelent meg. Élettörténetének, tevékenységének rekonstruálása és értelmezése révén

adalékokat szerzünk a 19. század végén és a 20. század elején élt nők helyzetéről és életmódjáról, az akkor divatos nőnevelő és pedagógiai elvekről. Az ismeretek megszerzése mellett mindannyiszor rádöbbenünk arra, hogy a történet mögött egy én áll, ki még a századok elteltével is üzen számunkra.

„Mert ha van valami, ami föltétlenül előbbre viszi a nemzeteket, minden korban, minden égőv alatt, az: a *szeretettel végzett munka!* Az emberiség legdrágább kincsét, a nemzetek jólétét, az anyagi gazdagságot, az ipar remekeit, a tudomány vívmányait, az irodalom és művészetek nagy alkotásait, mindent, mindent a szeretettel végzett munka hozott létre! [...] A munka nemcsak lelki szüksége az embernek, hanem még legdrágább kincse is. A művelt emberek közt nem a munka szégyen, hanem éppen a tétlenség.”⁴⁸

Jegyzetek

¹ Sáfrán György: *Teleki Blanka és köre*. Bukarest, 1979, Kriterion Kiadó, 6.

² Uo. 6.

³ Sebestyénné Stetina Ilona: De Gerando Antonina. *Magyar Pedagógia*, 1915, 7.

⁴ Sáfrán: i. m., 7. A latin szöveg fordítása: Aki jól elrejtőzik, az jól él.

⁵ A magyar nemzeti nőnevelés második nemzedékének vezéralakja.

⁶ Sebestyénné Stetina Ilona: i. m., 466.

⁷ Sáfrán: i. m., 8.

⁸ Sebestyénné Stetina Ilona: i. m., 467.

⁹ Sáfrán György a *Teleki Blanka és köre* című munkájában részletesen tárgyalja azt a tényt, hogy Blankát apja kérésére Brunswick Teréz nevelte, Teleki Emmáról hasonló erre vonatkozó adatot nem közöl.

¹⁰ A továbbiakban De Gerando József, De Gerando Ágost nagybátyja.

¹¹ A továbbiakban De Gerando Ágost.

¹² *Vasárnapi Újság*. 1872, 19. évf., 1. szám.

¹³ Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*.

<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/index.htm> (2013.02.06.)

¹⁴ Lehet, hogy már 1840-ben.

¹⁵ De Gerando Ágost további munkái: 1840 – *Tanulmány a magyarok eredete fölött*, 1845 – *Erdély és lakói*, 1847 – *A közszellem Magyarországon a francia forradalom óta*.

¹⁶ *Vasárnapi Újság*. 1872, 19. évf. 1. szám.

¹⁷ Eugène Noël (1816–1899) író és újságíró volt.

¹⁸ Alfred Dumesnil (1821–1894) jogot tanult, de érdeklődött a művészetek és irodalom iránt is. Az egyetem elvégzését követően a College de France-ban tanított. Jules Michelet lányát vette feleségül.

¹⁹ Irányi Dániel 1822-ben született és 1892-ben halt meg, politikus és publicista. Részt vett az 1848–49-es szabadságharcban, majd emigrációba kényszerült.

²⁰ Kereszty Orsolya: *A nők középfokú oktatása a kolozsvári községi/ állami felsőbb leányiskolában a dualizmus kori Magyarországon*, 5. o.

http://www.rmpsz.ro/web/images/magiszter/2007_osztel/12.pdf (2013. 02.06.)

²¹ A forradalom ideje alatt forradalmárokat menekített, ezért börtönbe vetették.

²² Sáfrán: i. m., 22.

²³ Kéri Katalin: *A modern nőnevelés útján – De Gerando Antonina*. 2.

<http://kerikata.hu/publikaciok/text/gerando.htm> (2012.02.06.)

²⁴ Sebestyén Stetina Ilona: i. m., 468.

²⁵ Uo.

²⁶ A felhasznált szakirodalomban a hazaérkezésük dátuma nem tisztázott.

²⁷ *Vasárnapi Újság*, 1897. 44. évf., 44. szám, október 31.

²⁸ Horváth Ignác 1843-ban született és 1881-ben halt meg. Mérnöki diplomáját a pesti műegyetemen szerezte. 1866–67-ben a zürichi egyetemen folytatta tanulmányait, majd két évet töltött Franciaországban. 1869-ben hazatért, és a műegyetemen a műszaki mechanika és alkalmazott hidraulika tanára lett. Korszerű vízsebességmérő műszert készített.

²⁹ Szily Kálmán a műegyetem tanára, az Akadémia főtitkára és könyvtárosa volt. A Magyar Nyelvtudományi Társaság megalapítója és a *Magyar Nyelv* című folyóirat elindítója.

³⁰ Molnár Aladár a budapesti felsőbb leányiskola megalapítója.

³¹ Augustin Louis Rogeard 1820-ban született és 1896-ban halt meg. Az École Normale-ban tanult, majd több líceumban tanárkodott. Megalapította a *Rivé gauche* című lapot, mely híressé tette, s melyet a francia kormány be is tiltott. A kommün rövid ideje alatt kénytelen volt menekülni. Magyarországon is megfordult, s egy ideig Budapesten és Kolozsváron francia nyelvtanítással foglalkozott.

³² *Vasárnapi Újság*, 1897. 44. évf., 44. szám, október 31.

³³ Élisée Reclus francia földrajztudós, 1830. márc. 15-én született. Az 1851-es államcsíny következtében el kellett hagynia Franciaországot. Ekkor beutazta Nagy-Britanniát, Írországot, Észak-Amerikát, Közép-Amerikát és Kolumbiát. 1858-ban visszament Párizsba. 1870-ben részt vett a kommünfelkelésben. A kommün legyőzése után Franciaországból való száműzetésre ítélték. Luganóban tartózkodott, majd az amnesztia után Párizsban lakott. A Magyar Tudományos Akadémia 1881-ben kültagjává választotta.

³⁴ *Vasárnapi Újság*, 1897. 44. évf., 44. szám, október 31. <http://epa.oszk.hu/00000/00030/02280/pdf/02280.pdf> (2013.02.06.)

³⁵ De Gerando Attila és Irén fia Félix volt, aki 1889-ben született és 1960-ban halt meg.

³⁶ Kereszty: i. m.

³⁷ Köztük volt két magyar gyermek is, Nemeskéri Kiss Aladár és Pál négyévi tanulás után fényes eredménnyel vizsgáztak.

³⁸ Berecz Antal a budapesti felsőbb leányiskola igazgatója, tanára. „1874-ben az országos középiskolai tanáregyesület elnökévé választották. Az 1872-ben megalakult földrajzi társaságnak a főtitkára lett. Az 1875. okt. 20. megnyílt első állami felsőbb leányiskola tanárává, 1877-ben pedig igazgatójává nevezték ki” (lásd bővebben: Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*.

<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/index.htm>).

³⁹ Sebestyén Stetina Ilona: i. m., 470.

⁴⁰ A Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága (a továbbiakban ROLKmlg), A Wass család levéltára, F 537 Wass Ottilia személyes fond, 72 szám. De Gerando Antonina levele Wass Ottiliához, Pálfalva, 1876. március 18. A továbbiakban csak akkor tüntetem fel a címzettet, ha nem Wass Ottiliáról van szó.

⁴¹ ROLKmlg, F 537, 72. sz., n. t. 1880. szeptember 19.

⁴² Uo.

⁴³ Kereszty: i. m., 6.

⁴⁴ ROLKmlg, F 537, 72. sz. Pálfalva, 1885. július 26.

⁴⁵ ROLKmlg, F 537, 72. sz. Kolozsvár, 1893. május 12.

⁴⁶ ROLKmlg, F 537, 72. sz. Kolozsvár, 1893. november 20.

⁴⁷ ROLKmlg, F 537, 72. sz. Cannes, 1912. december 29.

⁴⁸ De Gerando Antonina: *A szeretet nevelő hatalma*. Különlenyomat a *Nemzeti Nőnevelés* 1907. október–novemberi számából.